

VU Research Portal

Wel Theïstische Evolutie, Geen Intelligent Design?

de Ridder, G.J.

published in

Radix: tijdschrift over geloof en wetenschap
2012

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

de Ridder, G. J. (2012). Wel Theïstische Evolutie, Geen Intelligent Design? *Radix: tijdschrift over geloof en wetenschap*, 38(3), 182-193.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

Wel Theïstische Evolutie, geen Intelligent Design?

Jeroen de Ridder

Abstract Theïstische Evolutie (TE) lijkt aan populariteit te winnen ten koste van Intelligent Design (ID). Ik zal echter betogen dat beide posities meer met elkaar gemeen hebben dan men doorgaans lijkt in te zien. Eerst definieer ik de inhoud van beide posities precies. Daarna laat ik zien dat diverse voor de hand liggende gronden om TE te aanvaarden feitelijk ook gronden voor geloof in ID zijn. Als een TE'er zijn geloof dus op die gronden baseert, is hij automatisch ook ID'er. Tot slot analyseer ik of je ook TE'er kunt zijn zonder aan ID vast te zitten. Dat blijkt te kunnen, maar het vergt de nodige subtiliteit en nadere argumentatie.

Theïstische Evolutie, Intelligent Design, epistemologie, gronden voor geloof, verklaring

1. Inleiding

De Nederlandse discussie over *Intelligent Design* (ID) lijkt overgewaaid te zijn. Na het beroemde (of beruchte) gesprek van Cees Dekker met de toenmalige minister van onderwijs, Maria van der Hoeven, in 2005 en de publicatie van twee bundels over het onderwerp – *Schitterend ongeluk of sporen van ontwerp?* in 2005 en *En God beschikte een worm* in 2006 – was er heel wat over te doen. Inmiddels is dat voorbij. Sterker nog, enkele prominente deelnemers aan de Nederlandse discussie over schepping en evolutie hebben te kennen gegeven bij nader inzien toch weinig te zien in ID en hebben zich min of meer publiekelijk 'bekeerd' tot Theïstische Evolutie (TE).¹ Mijn persoonlijke indruk is dat TE onder wetenschappelijk gevormde Nederlandse christenen die zich actief met de verhouding tussen geloof en wetenschap bezig houden meer en meer aanhang vindt, terwijl ID duidelijk op zijn retour is.

Deze observatie vormt de aanleiding voor dit artikel. Ik wil hier via een systematisch-filosofische analyse betogen dat ID en TE inhoudelijk meer gemeen hebben dan veel mensen lijken te beseffen. Als je uitgaat van de kerndefinitie van ID die zijn aanhangers zelf geven, dan vallen veel posities die zich tooien met het label TE feitelijk gewoon onder die definitie. Het is mijns inziens dan ook onterecht dat ID nogal eens als achterhaalde positie wordt weggezet, terwijl TE dan als verlichte stellingname wordt aanvaard.

Omdat ik eerder heb gemerkt dat schrijven over ID een enigszins delicate kwestie is – wie zelfs maar de schijn wekt het op te nemen voor ID kan rekenen op heetgebakerde reacties uit

---

¹ Zo bijvoorbeeld Cees Dekker in een interview met het *NRC Handelsblad* op 18 september 2010. René Franssen (2009) laat zich ook het best karakteriseren als theïstisch evolutionist. En in een veelbesproken televisie-uitzending aan het begin van het Darwin-jaar 2009 tekende Andries Knevel zelfs een verklaring waarin hij tegen ID en voor TE koos.

verschillende hoeken – wil ik eerst nog een paar opmerkingen ter verheldering maken. Ten eerste, ik ben geen aanhanger van ID en heb er geen belang bij dat ID waar is. Als filosoof ben ik geïnteresseerd in zogeheten ‘teleologische’ argumenten voor het bestaan van God (d.w.z. argumenten die proberen aannemelijk te maken dat de ordening of doelgerichtheid van de wereld ons reden geven om te denken dat God bestaat) en de systematische posities in het debat over schepping en evolutie. Ik wil weten hoe sterk die argumenten zijn en welke posities rationeel te verdedigen zijn. Ten tweede, ook als ik gelijk heb dat ID en TE inhoudelijk dichter bij elkaar zitten dan soms blijkt, kunnen er allerlei redenen zijn waarom mensen zich liever niet met ID en wel met TE willen associëren. In Amerika is ID vervlochten met een beweging die de sociaal-politieke agenda van het conservatief evangelicalisme in de maatschappij wil verwezenlijken. Taede Smedes (2009: 62-84) brengt deze achtergronden overzichtelijk in kaart. Daarnaast schrijven sommige prominente ID’ers – William Dembski, Michael Behe en Stephen Meyer – bij vlagen wel erg kritisch en polemisch over algemeen geaccepteerde resultaten van biologische wetenschap. Deze overwegingen kunnen voor mensen legitieme redenen vormen om niet enthousiast over ID te zijn. Toch wil ik ze hier verder buiten beschouwing laten en me alleen concentreren op de inhoud van de positie.

Het betoog zit verder als volgt in elkaar. In de volgende paragraaf bespreek en verfijn ik de definitie van ID. In paragraaf 3 leg ik uit wat onder TE verstaan moet worden. Paragraaf 4 bevat dan het kernargument dat aanhangers van TE gemakkelijk onder de definitie van ID vallen. Dit argument zet ik in paragraaf 5 kracht bij door te laten zien dat de argumenten die diverse aanhangers van TE geven voor hun positie in feite ID argumenten zijn. In de slotparagraaf 6 maak ik de balans op en geef ik een overzicht van de mogelijkheden om aanhanger van TE te zijn zonder in ID te geloven.

2. De definitie van ID

Via de website van de belangrijkste ID-denktank, het *Discovery Institute*, is de volgende kern-definitie van ID te vinden:

*The theory of Intelligent Design holds that certain features of the universe and of living things are best explained by an intelligent cause, not an undirected process such as natural selection.*²

Doorklikken levert de aanvullende beweringen op dat ID een “wetenschappelijk onderzoeks-programma” is dat gebruik maakt van gangbare wetenschappelijke methoden. Intelligent ontwerp kan vastgesteld worden via “experimentele toetsing” op de aanwezigheid van “complexe en gespecificeerde informatie”.

Enkele opmerkingen hierover. Allereerst: de genoemde aanvullingen zijn nadere specificaties die niet zonder meer uit de kerndefinitie voortvloeien. Ze lijken de kerngedachte van ID te willen inperken, maar de vraag is of dat lukt. Dat hangt af van wat men verstaat onder ‘wetenschap’, ‘gangbare wetenschappelijke methoden’ en ‘experimentele toetsing’. Als we afgaan op de betekenis van het Engelse ‘*science*’, denkt men in de eerste plaats aan de natuurweten-

² <www.intelligentdesign.org>, geraadpleegd 16 april 2012.

schappen of eventueel naar de natuurwetenschappen gemodelleerde mens- en sociale wetenschappen. Geesteswetenschappen vallen er in elk geval niet onder. De claim is dan dat ID een natuurwetenschappelijke theorie of natuurwetenschappelijk onderzoeksprogramma is. Is dit een inperking? Wetenschapsfilosofen zijn het er vrij algemeen over eens dat het geven van een scherp criterium voor het verschil tussen wetenschap en niet-wetenschap onbegonnen werk is (Laudan 1983). Zeggen dat iets (natuur)wetenschap is, heeft dus een vaag randje. Als je vervolgens redeneert dat het zoeken naar de beste verklaring van empirische verschijnselen een universele 'gangbare wetenschappelijke methode' is en dat 'experimentele toetsing' inhoudt dat je de verschijnselen zorgvuldig observeert, dan is het vrij onschuldig om te zeggen dat ID wetenschap is. Je perkt de kerndefinitie er niet verder mee in.³ In het vervolg zal ik ID dus opvatten als niet meer en niet minder dan wat er in de gegeven kerndefinitie staat (met dien verstande dat ik deze definitie verderop zal opschonen). Voor lezers die vinden dat ik hiermee de ware intenties van ID'ers geen recht doe, stel ik de volgende concessie voor. Stel je een positie voor die erg veel

De claim dat Intelligent Design een natuurwetenschappelijke theorie is heeft een vaag randje

lijkt op ID, maar zich werkelijk beperkt tot de gegeven kerndefinitie zonder toevoegingen over natuurwetenschap, experimentele toetsing en wat dies meer zij. Noem die positie ID*. Ik zal dan in dit artikel betogen dat diverse posities die voor zichzelf het label TE claimen feitelijk ook onder ID* vallen.

Ten tweede is de gegeven definitie slordig.⁴

Volgens de letter van deze definitie is namelijk

iedereen een aanhanger van ID! Het is immers overduidelijk dat sommige kenmerken van het universum en van levende wezens door intelligente oorzaken verklaard moeten worden. De Afsluitdijk, beverdammen en de spiermassa's van Arnold Schwarzenegger, om maar eens wat te noemen. Dat bedoelen ID'ers uiteraard niet.

Verder gooit de definitie twee zaken op één hoop: kenmerken van (a) het universum en (b) levende wezens. Dat is wat ongelukkig, zeker omdat strikt genomen elk kenmerk van levende wezens een corresponderend kenmerk van het universum oplevert. Als X een kenmerk van levende wezens is, is het een kenmerk van het universum dat het levende wezens met X bevat. Het is verstandiger deze twee zaken uit elkaar te houden en de definitie expliciet in twee delen te splitsen. Een blik op daadwerkelijk voorgestelde ontwerpargumenten (bijv. in Dekker et al. 2005 of Manson 2003) laat zien dat we, voor wat betreft kenmerken van het universum, vooral moeten denken aan het aantal en de vorm van de fundamentele natuurwetten, de waarden van de constanten in de natuurwetten, het gegeven dat ons universum complex leven mogelijk maakt en wellicht speciale levensvriendelijke kenmerken van onze planeet en haar omgeving. Het gaat hier dus om

³ Ik ga hier voorbij aan de vraag of wetenschap uit moet gaan van *methodologisch naturalisme*, d.w.z. of wetenschap moet werken alsof God niet bestaat en alleen een beroep mag doen op *natuurlijke* entiteiten. De ruimte ontbreekt om deze discussie recht te doen, dus ik rapporteer hier slechts mijn persoonlijke mening dat dit uitgangspunt ofwel onjuist is (als je de definitie van natuurlijke entiteiten bij voorbaat inperkt), ofwel triviaal is (als je de definitie zo flexibel maakt dat alles wat wetenschap ooit kan of zal poneren automatisch telt als natuurlijk).

⁴ Wat hier volgt, is geïnspireerd door het uitstekende boek van Bradley Monton, *Seeking God in Science* (2009).

globale kenmerken van het universum. Voor kenmerken van het universum kunnen we daarom noteren dat ID inhoudt:

a. dat sommige globale kenmerken van het universum het best verklaard kunnen worden door een intelligente oorzaak.

Voor wat betreft kenmerken van levende wezens is het lastiger om vat te krijgen op wat er precies bedoeld wordt. In elk geval niet kenmerken die in de loop van ons leven gewild of ongewild door onszelf of anderen ontstaan. Je zou daarom kunnen denken dat het gaat om *aangeboren* kenmerken. Maar veel van onze eigenschappen erven we van onze ouders. Veel aangeboren kenmerken kunnen dus ook op een bepaalde manier verklaard worden door een intelligente oorzaak, namelijk onze ouders (en grootouders enz.). De gedachte van ID lijkt echter te zijn dat het gaat om kenmerken die doelbewust *gekozen* zijn. Het gaat immers om *ontwerp* en dat veronderstelt doelbewuste keuzes en handelingen. Daarom moeten we misschien zeggen: aangeboren kenmerken van levende wezens die het best verklaard kunnen worden *door de intentionele handelingen* van een intelligente oorzaak. Maar ook dit is nog niet precies genoeg. Genetische manipulatie is immers een intentionele handeling die aangeboren kenmerken van levende wezens verklaart, maar toch is genetische manipulatie geen bewijs voor de juistheid van ID. Wat hier misgaat is dat de verklarende intelligente oorzaak te 'gewoon' is. We kunnen daarom toevoegen dat de intelligente oorzaak *biologisch niet verwant* mag zijn aan de levende wezens van wie we kenmerken willen verklaren, d.w.z. dat ze geen gemeenschappelijke voorouder hebben.⁵ Voor levende wezens houdt ID dus in:

b. dat sommige aangeboren kenmerken van levende wezens het best verklaard kunnen worden door de intentionele handelingen van een biologisch niet-verwante intelligente oorzaak.

De laatste kwestie is hoe deze beide onderdelen gecombineerd moeten worden: bedoelen ID'ers dat deel a en b *allebei* waar moeten zijn of is het voldoende als tenminste één van beide waar is. Ik kies hier voor het tweede: het gaat de aanhangers van ID om intelligent ontwerp in het algemeen, dus als dat *ergens* te constateren valt, dan telt dat als bewijs voor hun positie.⁶ Dit levert de volgende verbeterde definitie op van ID, die ik hier in het vervolg zal aanhouden:

De theorie van Intelligent Design houdt in dat sommige globale kenmerken van het universum het best verklaard kunnen worden door een intelligente oorzaak, *of* dat sommige aangeboren kenmerken van levende wezens het best verklaard kunnen worden door de intentionele handelingen van een biologisch niet-verwante intelligente oorzaak.

⁵ Waarom zeggen ID'ers niet dat ze een *bovennatuurlijke* intelligente oorzaak in gedachten hebben? Dat is een welbewuste keuze. Men wil laten zien dat iets ontworpen is, zonder een uitspraak te doen over de aard van de ontwerper. De hoop is dat men daarmee de verdenking van onwetenschappelijkheid kan vermijden.

⁶ Dougherty & Poston (2008) beargumenteren dat biologische ontwerpargumenten en *fine-tuning* ontwerpargumenten niet allebei overtuigend kunnen zijn, omdat hun kracht omgekeerd evenredig is. Als biologische ontwerpargumenten sterk zouden zijn, zouden *fine-tuning* ontwerpargumenten zwak zijn en omgekeerd. Dat geeft nog een reden om te denken dat ID'ers beter niet kunnen eisen dat beide delen van de definitie waar zijn.

3. De definitie van TE

Het is lastiger om een gezaghebbende definitie voor TE te vinden, want TE is niet geassocieerd met één georganiseerde groep mensen. Verschillende verdedigers geven ietwat verschillende definities. Bijvoorbeeld:

[Theistic evolution] pictures God as acting within the open grain of nature and not against that grain. (...) One cannot say "nature did this, human will did that, and God did the third thing." (Polkinghorne 2004: 258)

Evolution must either itself be chosen by God for some reason, or lead to some state that is so chosen. In other words, evolution must in some sense be purposive. (...) [Theistic evolution] posits that God causally influences evolution in order to ensure, for example, that it results in the existence of free moral agents. (Ward 2004: 262, 273)

(...) 4. Toen de evolutie eenmaal op gang was gekomen was er geen bijzondere boven-natuurlijke tussenkomst nodig. 5. Mensen maken deel uit van dit proces en hebben met de grote mensapen een gemeenschappelijke voorouder gemeen. 6. Maar mensen zijn ook uniek op een manier waarvoor geen evolutionaire verklaring bestaat en die wijst op onze spirituele natuur. Deze omvat de erkenning van een Morele Wet (de kennis van goed en kwaad) en het zoeken naar God dat alle menselijke culturen in de hele geschiedenis kenmerkt. (Collins 2006: 170)

Vergelijkbare ideeën en formuleringen zijn te vinden in Haught (2003; 2006), Miller (1999), Peacocke (2001; 2004), Van Till (2001). Ik destilleer hieruit een aantal algemene kenmerken van TE.

God is betrokken bij evolutie. Hij leidt, beïnvloedt of begeleidt het evolutionaire proces. TE'ers denken verschillend over hoe actief en sturend die leiding is. Sommigen beweren dat God 'afstand' houdt en de schepping vooral zelf laat ontwikkelen; anderen stellen dat God voortdurend invloed uitoefent, bijvoorbeeld op het niveau van de kwantummechanica.

Evolutie is niet doelloos of willekeurig. God gebruikt evolutie om er één of meer doelen mee te bereiken. Er zijn kleine verschillen van mening over wat die doelen precies zijn, maar wezens (zoals mensen) die moreel significante keuzes kunnen maken en vrij zijn om een relatie met God aan te gaan spelen er een hoofdrol in.

Theïstische Evolutie: Gods beïnvloeding kunnen we niet aanwijzen in geïsoleerde gebeurtenissen

Gods werkzaamheid in de evolutie is niet te detecteren op speciale plekken of momenten. Hier zijn TE'ers stellig in: we kunnen Gods beïnvloeding van de evolutie niet aanwijzen in

geïsoleerde gebeurtenissen. De reden hiervoor is ofwel dat God niet speciaal ingrijpt in de evolutie omdat de door Hem gecreëerde begincondities van het universum garanderen dat er ooit intelligent leven zal ontstaan. Ofwel dat God wel speciaal ingrijpt, maar dat doet op een voor

ons principieel ondetecteerbare manier, bijvoorbeeld op het niveau van de kwantummechanica. *Naturalistische evolutionaire verklaringen van levende wezens en hun eigenschappen (d.w.z. verklaringen die geen beroep doen op God of een andere intelligente oorzaak) zijn nagenoeg allemaal volkomen acceptabel.*⁷ Dit volgt uit het vorige punt. TE'ers willen Gods werkzaamheid niet isoleren en zien het hele natuurlijke verloop van de evolutie als gestuurd door zijn handelen. Dit maakt dat ze – in tegenstelling tot sommige ID'ers – de gangbare biologische wetenschap zonder reserveringen kunnen accepteren en niet op zoek gaan naar speciale 'verklaringsgaten' om Gods handelen in te stoppen.

Een compacte formulering van TE zou er dus zo uit kunnen zien:

De theorie van Theïstische Evolutie houdt in dat God betrokken is bij het gehele natuurlijke evolutionaire proces. Zijn betrokkenheid blijkt niet uit detecteerbare speciale ingrepen in de evolutie, maar uit de globale koers van de evolutie, in het bijzonder het ontstaan van intelligente, morele, vrije en/of spirituele wezens.

4. Van TE naar ID

Nu het duidelijk is wat TE behelst, kan ik mijn centrale argument geven dat veel aanhangers van TE automatisch ook ID'ers zijn. Hiervoor is het nodig dat we het onderscheid voor ogen hebben tussen de *inhoud* van een overtuiging (*wat* je gelooft) en de *gronden* voor die overtuiging (*waar* je geloof op *gebaseerd* is; je redenen of bewijsmateriaal). Stel dat ik geloof dat het gisteren regende in Amsterdam – dat is dan de inhoud van mijn overtuiging. Mijn grond daarvoor is echter iets anders: misschien de herinnering dat ik gisteren buiten in de regen liep of het feit dat een collega me dit heeft verteld. Gronden kunnen verschillend van aard zijn: directe ervaringen, andere overtuigingen (eventueel in de vorm van redeneringen of argumenten), getuigenis van anderen, herinneringen, of direct inzicht. Wie rationeel (redelijk) wil zijn, moet overtuigingen hebben die gebaseerd zijn op *goede* gronden; gronden die het waarschijnlijk maken dat je overtuiging waar is. Rationaliteit vereist dat we niet in het wilde weg dingen geloven, maar alleen die dingen waarvoor we goede gronden hebben.

Met dit onderscheid in de hand kijken we nogmaals naar de definities van ID en TE. Het valt op dat de definitie van ID tegelijkertijd de inhoud en de grond van de overtuiging geeft. De inhoud is grofweg dat bepaalde kenmerken van levende wezens of het universum een intelligente oorzaak hebben.⁸ De grond hiervoor is een redenering die vaak aangeduid wordt als abductie of afleiding naar de beste verklaring (*inference to the best explanation*): *E* is de beste verklaring van verschijnsel *X*, daarom is *E* waar.⁹ Toegepast op ID: een intelligente oorzaak is de beste ver-

⁷ De nuancering die in het '*nagenoeg allemaal*' besloten ligt, zal ik verderop uitleggen.

⁸ Om precies te zijn zou ik hierin weer de volledige definitie van ID moeten verwerken. Omwille van de leesbaarheid heb ik dat niet gedaan.

⁹ Hoewel afleidingen naar de beste verklaring geen deductief geldige argumenten zijn, worden ze ontzettend veel gebruikt in de wetenschap en het dagelijks leven. Dat het heelal uitdijt is de beste verklaring voor de roodverschuiving die we waarnemen in het licht van sterren; gemeenschappelijke afstamming is de beste verklaring voor de grote overeenkomsten in het DNA van mensen en chimpansees; dat de hond zich misdragen heeft is de beste verklaring voor de verscheurde teddybeer enz. Het is dan ook redelijk om ervan uit te gaan dat het een goede redeneervorm is.

klaring van bepaalde kenmerken van levende wezens of het universum, daarom bestaat er een intelligente oorzaak, oftewel ontwerper.

De definitie van TE is in dit opzicht anders. Ze bevat geen directe verwijzing naar de gronden waarop je geloof in TE zou moeten baseren. Hooguit dat het ontstaan van intelligente, morele,

vrije wezens een reden is om te geloven dat TE waar is. Dit geeft aanleiding om de vraag te stellen op welke gronden TE'ers hun overtuiging dat TE waar is baseren. En hier komt de aap uit de mouw. Er zijn namelijk diverse zeer plausibele antwoorden op deze vraag te geven die maken dat degene die ze geeft feitelijk een aanhanger van ID is.

Stel bijvoorbeeld dat je in TE gelooft omdat je

denkt dat Gods betrokkenheid bij de evolutie kan verklaren waarom er uiteindelijk intelligente, morele, vrije en spirituele wezens zijn ontstaan. Dat moet wel betekenen dat je gelooft dat die betrokkenheid de beste verklaring van dit gegeven is, of tenminste onderdeel uitmaakt van een grotere verklaring die dan de beste verklaring is. Als je dit niet denkt, heb je immers geen *goede* grond voor TE en zou je overtuiging dat TE waar is niet rationeel zijn. Maar deze grond valt zonder meer onder de definitie van ID: de intentionele handelingen van een biologisch niet-verwante intelligente oorzaak vormen de beste verklaring voor bepaalde aangeboren kenmerken van levende wezens.¹⁰

Andere mogelijke gronden voor geloof in TE werken meer indirect. Je kunt bijvoorbeeld denken dat Gods handelingen verklaren waarom ons universum geschikt is voor complex, intelligent leven. Of, sterk verwant, dat Gods handelingen verklaren waarom ons universum en alles erin gehoorzaamt aan elegante en begrijpelijke natuurwetten. Op grond hiervan geloof je dan in een theïstische God en daaruit leid je weer af dat TE waar moet zijn. Een ander beginpunt van zo'n indirecte route is de gedachte dat Gods wil verklaart waarom er universele *morele* wetten zijn die bepalen wat goed en kwaad is. Dit leidt tot geloof in de theïstische God en daaruit volgt weer geloof in TE. Merk nu op dat ook deze gronden onder de definitie van ID vallen: een intelligente oorzaak is de beste verklaring van bepaalde globale kenmerken van het universum. Zo zouden we door kunnen gaan. De algemene les is dat iedereen die zijn overtuiging dat TE waar is baseert op de overweging dat Gods wil of Gods handelingen de beste verklaring vormen van één of ander verschijnsel, daarmee ook ID accepteert.

Dit roept op z'n minst twee vragen op: Zijn er veel TE'ers die hun overtuiging dat TE waar is baseren op dergelijke overwegingen over verklaringen? En kun je ook rationeel geloven in TE zonder ID te aanvaarden en, zo ja, hoe dan? Aan die vragen zijn de laatste twee paragrafen gewijd.

5. Gronden voor geloof in TE: voorbeelden

De vraag of er veel mensen zijn die hun TE-overtuiging feitelijk baseren op ID-gronden is nog

¹⁰ Dit was waarom ik eerder stelde dat TE'ers *nagenoeg* alle naturalistische evolutionaire verklaringen van kenmerken van levende wezens kunnen accepteren. Sommigen willen een uitzondering maken voor de hier genoemde kenmerken.

niet zo heel eenvoudig te beantwoorden. De onderscheidingen die ik in de vorige paragraaf maakte tussen overtuigingen en hun gronden, en de verschillende typen gronden die er zijn, worden niet door iedereen zo helder gemaakt. Daarom is het soms niet helemaal duidelijk wat een auteur nu als gronden aanvoert voor zijn geloof dat TE waar is. Soms lijken de verschillende typen gronden ook door elkaar te lopen. Desalniettemin zijn er diverse auteurs die soms expliciet en soms meer impliciet overwegingen over verklaringen noemen om hun geloof in TE te motiveren.

Francis Collins (2006: 31ff) stelt dat Gods bestaan verklaart waarom er een universele morele wet is die een appèl op ons doet. Hij schrijft ook: “De oerknal roept om een goddelijke verklaring” (ibid.: 66). En de hypothese dat God bestaat biedt een oplossing voor “waarom het heelal zo nauwkeurig op ons is afgestemd” (ibid.: 76). Ken Miller heeft het over “the Creator’s determination to fashion a world in which His creatures’ individual choices and actions would be free to affect the future” (1999: 275). Hij benadrukt daarbij dat God actief stuurt en beïnvloedt (ibid.: 239ff), dat het voortbestaan van het universum zelf aan Gods wil toegeschreven moet worden (ibid.: 241) en citeert met instemming Ian Barbour die stelt dat de natuurwetten en toeval Gods instrumenten zijn (ibid.: 238). Dit suggereert ook ontegenzeggelijk een verklarende rol voor Gods wil en handelen. Darrel Falk pleit voor wat hij noemt ‘graduele schepping’: “God creates by guiding and influencing a process that involves gradual change. (...) God is not necessarily more active at one time than another. Rather [God’s Spirit is] always present and always in control as creation unfolds according to God’s will and God’s command” (2004: 87). Hij benadrukt daarbij dat Gods beïnvloeding en sturing niet in de wetenschappelijke details aangetoond kan worden. Maar ze is er wel degelijk: “Life took the turns it did because of the command of God and because of God’s guiding Presence” (ibid.: 205). Ook hier is de meest voor de hand liggende lezing dat een intelligente oorzaak verklaart waarom de evolutie gegaan is zoals ze is gegaan.

De genoemde auteurs zijn allemaal biologen van huis uit en hebben daarom misschien wat minder voeling met filosofische subtiliteiten. Maar theologisch en filosofisch geschoolde auteurs blijken vergelijkbare gronden voor hun geloof in TE te noemen. Arthur Peacocke schrijft: “The emergence of self-conscious persons capable of relating personally to God can still be regarded as an intention of God continuously creating” (2001: 478; zie ook zijn 2004). Oftewel, Gods intenties verklaren het ontstaan van zelfbewuste personen die een persoonlijke relatie met Hem kunnen aangaan. John Polkinghorne duidt de *fine tuning* van het universum op de mogelijkheid van intelligent leven, “the deep intelligibility of the world” en “the existence of moral and aesthetic values”, als voorbeelden die verklaard worden door “the God hypothesis” (2004: 253). Evolutie verwerkelijk een “inbuilt potentiality with which the Creator has endowed [the creation]” (ibid.: 256). God kan hierin sturend optreden op het niveau van de kwantummechanica.

6. TE zonder ID

Kun je nu ook redelijkerwijs een aanhanger van TE zijn zonder jezelf te committeren aan ID? In het licht van mijn argument in paragraaf 4 lukt dat alleen wanneer je goede gronden voor je geloof in TE hebt die *niet* behelzen dat God de beste verklaring is voor bepaalde kenmerken van het universum of levende wezens.

Ik loop een aantal mogelijkheden langs en geef steeds kort commentaar. Als eerste zou je in TE kunnen geloven omdat iemand anders, die er veel meer verstand van heeft dan jij, je verzekert dat het de best verdedigbare positie is in het debat over schepping en evolutie. Dat is op zich een prima grond; veel wetenschappelijke kennis verkrijgen we op deze manier, via getuigenis. Maar het is wel een wat flauwe optie: als de expert wiens getuigenis je aanvaardt wel in TE gelooft op basis van verklaringsoverwegingen, dan levert dit indirect toch een *commitment* aan ID op. Deze mogelijkheid biedt dus weinig perspectief.

Een tweede mogelijkheid is de gedachte dat religieus geloof helemaal niets met waarheid, redelijkheid, gronden, verklaringen en wat dies meer zij te maken heeft. Ofwel omdat het zich aan gene zijde van rationaliteit bevindt en een 'sprong in het duister' is waarvoor je geen goede gronden kunt hebben of hoeft te hebben. Ofwel omdat het een eigen 'levensvorm' is met haar eigen alternatieve vorm van 'rationaliteit', die gewone of wetenschappelijke rationaliteit nergens raakt.

Tegen zo'n positie is het moeilijk argumenteren, omdat niet meer valt in te zien op wat voor gronden je kritiek zou kunnen uitoefenen. Een opvatting die claimt 'voorbij' (gewone) rationaliteit te zijn, kun je waarschijnlijk niet bekritisieren door erop te wijzen dat ze de betekenis van het woord rationaliteit uitholt, of door slechts te vragen wat voor redenen er zijn om haar te aanvaarden. Ik zie zelf weinig in deze radicale scheiding tussen geloof en rationaliteit. Als geloof nergens raakt aan gewone rationaliteit, lijkt het een subjectieve, willekeurige aanlegenschap te worden en dat doet geen recht aan wat ik zie als enkele centrale kenmerken van het klassiek christendom. Maar afgezien van deze algemene bedenkingen is er nog een specifiek probleem voor TE'ers die zich zouden willen beroepen op deze tweede mogelijkheid. Dat is dat ze wezensvreemd is aan TE. Dat is immers een poging om geloof en wetenschap in harmonie te brengen. Wie echter geloof en rationaliteit zo radicaal scheidt, zou zelfs niet

meer moeten zeggen dat God betrokken is bij de evolutie, omdat dat immers een vermenging van geloofsclaims en wetenschappelijke claims oplevert. Wie geloof en rationaliteit consequent gescheiden wil houden, moet simpelweg zwijgen over Gods relatie tot evolutie, levende wezens en het universum. Maar wie dat doet, is geen TE'er meer.

Ten derde kun je voorstellen dat er een ambiguïteit zit in de notie van verklaring. Als ID'ers

Wie geloof en rationaliteit consequent gescheiden wil houden, moet simpelweg zwijgen over Gods relatie tot evolutie

het hebben over de beste verklaring van bepaalde verschijnselen, dan bedoelen ze een *wetenschappelijke* verklaring. Maar er zijn ook andere soorten verklaringen, of verklaringen op verschillende niveaus van beschrijving: persoonlijke of intentionele verklaringen bijvoorbeeld. Wie wil verklaren waarom het water kookt kan dat doen in termen van verhitting, energie en de beweging van moleculen, maar je kunt ook noemen dat Maria thee wilde drinken. Die twee verklaringen vullen elkaar aan en ze zijn allebei goed. Gebruikmakend van zulke onderscheidingen tussen soorten en/of niveaus van verklaring kun je als TE'er zeggen dat je weliswaar gelooft dat God de beste verklaring is van bepaalde kenmerken van evolutie of van het universum, maar dat je dat niet, zoals ID'ers, bedoelt in wetenschappelijke zin. De God-

verklaring is van een andere orde of bevindt zich op een ander niveau dan de ontwerpverklaring van ID'ers.¹¹

Deze mogelijkheid overtuigt mij evenmin. Ten eerste denk ik niet dat het onderscheid tussen wetenschappelijke en niet-wetenschappelijke verklaringen zo scherp te maken valt. Persoonlijke of intentionele verklaringen bijvoorbeeld zijn wel *anders* dan niet-persoonlijke verklaringen, maar dat is nog geen reden om ze als niet-wetenschappelijk te classificeren. Ten tweede denk ik dat vragen naar de beste verklaring automatisch een keuze voor een bepaald niveau of type verklaring oplevert. De *beste* verklaring van het koken van het water kan Maria's intenties niet ongenoemd laten, want zonder die intenties is de verklaring incompleet en dus niet goed. We zijn soms meer in een bepaald deel of een bepaald aspect van een verklaring geïnteresseerd en laten dan om praktische redenen stukjes weg. Maar dat betekent niet dat die weggelaten stukjes geen onderdeel uitmaken van wat objectief gezien de beste verklaring is. Als TE'ers denken dat Gods betrokkenheid bij de evolutie verklaart dat er vrije morele wezens zijn ontstaan, dan zal de *beste* verklaring dat moeten noemen, of je die verklaring vervolgens wetenschappelijk wilt noemen of niet. En dat is voldoende om onder de definitie van ID te vallen. Een vierde mogelijkheid is dat je in TE gelooft op basis van iets als directe waarneming. Wanneer je gelooft dat je nu een artikel aan het lezen bent, doe je dat op basis van directe waarneming. De gronden voor je geloof zijn de zintuiglijke waarnemingen die gepaard gaan met het lezen van een artikel en die gronden produceren *direct* de overtuiging in je dat je een artikel leest, *zonder tussenkomst van een redenering of argument*. Je gelooft niet dat je een artikel leest omdat je (stiekem en razendsnel) beredeneerd hebt dat dat de beste verklaring vormt voor de zintuiglijke indrukken die je hebt. Misschien kan dit ook voor TE-overtuigingen: misschien kan het waarnemen van de natuur of het heelal direct de overtuiging in je produceren dat God betrokken is bij de evolutie of dat mensen door Hem gewild zijn. Aangezien de definitie van ID expliciet een abductieve redenering als grond voor geloof in ID noemt, biedt deze mogelijkheid inderdaad een manier om wel in TE te geloven zonder direct ook aan ID vast te zitten.

Op het eerste gezicht klinkt dit misschien wat vergezocht. Maar in het dagelijks leven zien we ook direct dat sommige objecten het product van intelligentie zijn. Niemand hoeft te redeneren om te zien dat een flatgebouw ontworpen is. Ook als we bomen in lange rechte rijen zien staan, weten we direct dat daar een intelligente oorzaak achter zit. De grote vraag is uiteraard of dit ook zo kan werken als we de gehele natuur, het universum, of bepaalde aspecten daarvan waarnemen. Del Ratzsch (2003) en Alvin Plantinga (2012: 236–264) betogen vrij uitvoerig van wel; ik verwijs de geïnteresseerde lezer graag naar hun werk.

De vijfde mogelijkheid is dat je in theïsme gelooft op gronden die niets met ontwerp, *fine-tuning*, evolutie en dergelijke te maken hebben en vervolgens uit dit theïstisch geloof afleidt dat TE waar is. De theïstische God is immers een actieve, handelende God. Hij moet daarom wel op de een of andere manier betrokken zijn bij evolutie. Er zijn diverse alternatieve gronden voor geloof in theïsme denkbaar: klassieke argumenten voor het bestaan van God, zoals het ontologische argument en het kosmologische argument¹². Ook zijn er argumenten vanuit religieuze ervaring, wonderen

¹¹ Haught (2003) verdedigt deze optie. Van Holten (2003) biedt een grondige discussie van de mogelijke verklarende rol van theïsme.

¹² Je zou kunnen betogen dat het kosmologisch argument toch weer dicht bij ID in de buurt komt. Klassiek wordt er echter onderscheid gemaakt tussen *kosmologische* en *teleologische* argumenten voor het bestaan van God, waarbij ontwerpargumenten in de tweede categorie vallen.

en in het bijzonder de opstanding van Christus.¹³ Hoewel sommige van deze argumenten een beroep doen op een *inference to the best explanation*, zijn de gegevens waarmee ze werken (religieuze ervaring, wonderen) zo anders dat je het geen ID-argumenten meer kunt noemen. Daarnaast zijn er niet-argumentatieve gronden denkbaar.

Alvin Plantinga (2000) heeft met verve verdedigd dat rationeel verantwoord christelijk geloof direct in mensen geproduceerd kan worden door de werking van een *sensus divinitatis* en het inwendig getuigenis van de Heilige Geest. Keith Ward (2004) geeft een andere suggestie voor iets dat een niet-argumentatieve grond voor rationeel geloof in theïsme kan zijn. Hij betoogt dat onze ervaring van onszelf als bewuste wezens direct (dus zonder tussenkomst van argumenten) de overtuiging in ons kan produceren dat *bewustzijn* meer basaal is dan materie en dat er dus een bewuste geest aan de basis van het universum staat. Ook dit kan een grond voor theïstisch geloof zijn.¹⁴

Hoewel dit een goede optie lijkt, kleeft er ook een risico aan. Namelijk dat ze gemakkelijk afglijdt naar ID. Wie eenmaal uit zijn theïstische overtuiging heeft afgeleid dat God bij de evolutie betrokken moet zijn, zal zich gaan afvragen of die betrokkenheid ook ergens uit kan blijken. Een positief antwoord op die vraag leidt al snel naar de eerder besproken gronden voor

TE die ook gronden voor ID zijn. Een TE'er die deze weg consequent wil bewandelen, moet dus volhouden dat Gods betrokkenheid op geen enkele manier blijkt uit enig kenmerk van het evolutionaire proces – evolutie lijkt in elk opzicht goddeloos.

Dat ik hier nu diverse mogelijkheden heb opgesomd om TE te aanvaarden zonder aan ID vast te zitten, suggereert misschien dat mijn

Theïstische Evolutie en Intelligent Design zitten dichterbij elkaar dan de retoriek eromheen doet vermoeden

eerdere argument een schijnprobleem opwierp: oplettende ID-afwijzende TE'ers zullen vast wel één van deze mogelijkheden kiezen. Dat is echter niet het geval. Ik heb eerder al laten zien dat diverse prominente TE'ers er niet in slagen hun positie duidelijk anders te motiveren dan via ID-gronden. Bovendien geldt voor de besproken mogelijkheden dat ze ten eerste een behoorlijke filosofische subtiliteit vereisen en ten tweede elk vragen oproepen die serieus nader onderzoek vergen.

7. Conclusie

De conclusie is kort. Als ik me niet vergis, denken veel mensen dat ID achterhaald is en dat TE een stuk aantrekkelijker is. Ik heb echter laten zien dat deze posities inhoudelijk dichterbij elkaar zitten dan de retoriek eromheen doet vermoeden. Veel van de gronden die je kunt hebben – en die prominente TE'ers daadwerkelijk noemen – om TE te aanvaarden, tellen automatisch ook als gronden voor ID. Veel TE'ers zijn dus verkapte ID'ers en daarom lijken veel anti-ID-sentimenten mij ongepast. Wie TE wil aanvaarden en toch ID wil verwerpen, neemt

¹³ Zie het excellente Craig & Moreland (2009) voor uitvoerige discussie van al deze en meer argumenten.

¹⁴ Francisco Ayala beschrijft nergens expliciet zijn gronden voor TE, maar zegt wel dat “religious beliefs should seek justification on the solid rocks of faith and revelation, not on scientific knowledge” (2007: 11). Misschien is hij daarmee ook een representant van deze vijfde optie.

een positie in die (a) alleen met tamelijk subtiele systematisch-filosofische onderscheidingen helder gemaakt kan worden en (b) aannames doet die stevige onderbouwing behoeven. Daar is op zich niets mis mee, maar het zadelt TE'ers die ID afwijzen wel op met een grote uitdaging.

Dr.ir. G.J. (Jeroen) de Ridder is NWO Veni onderzoeker en universitair docent aan de Faculteit der Wijsbegeerte van de Vrije Universiteit Amsterdam. E g.j.de.ridder@vu.nl

Literatuur

- Ayala, Francisco** (2007). *Darwin's Gift to Science and Religion*. Washington, DC: Joseph Henry Press.
- Collins, Francis** (2006). *De taal van God*. Kampen: Kok. (Vertaling van: *The Language of God: A Scientist Presents Evidence for Belief*. New York: Free Press.)
- Craig, William Lane en Moreland, J.P.** (red.) (2009). *The Blackwell Companion to Natural Theology*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Dekker, Cees, Meester, Ronald en Woudenberg, René van (red.)** (2005). *Schitterend ongeluk of sporen van ontwerp?* Kampen: Ten Have.
- Dekker, Cees, Meester, Ronald en Woudenberg, René van (red.)** (2006). *En God beschikte een worm*. Kampen: Ten Have.
- Dougherty, Trent en Poston, Ted** (2008). A User's Guide to Design Arguments. *Religious Studies* 44(1), 99–110.
- Falk, Darrel** (2004). *Coming to Peace With Science. Bridging the Worlds Between Faith and Biology*. Downers Grove, IL: InterVarsity Press.
- Fransen, René** (2009). *Gevormd uit sterrenstof: Schepping, ontwerp en evolutie*. Vaassen: Medema.
- Haught, John** (2003). *Deeper than Darwin: The Prospect for Religion in the Age of Evolution*. Boulder, CO: Westview Press.
- Haught, John** (2006). *Is Nature Enough? Meaning and Truth in the Age of Science*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Holten, Wilko van** (2003). *Explanation Within the Bounds of Religion*. Frankfurt: Peter Lang.
- Laudan, Larry** (1983). The demise of the demarcation problem. In Robert Cohen en Larry Laudan, (red.), *Physics, Philosophy, and Psychoanalysis*. Dordrecht: Reidel, 111–127.
- Manson, Neil (red.)** (2003). *God and Design: The Teleological Argument and Modern Science*. Londen: Routledge.
- Miller, Kenneth** (1999). *Finding Darwin's God*. New York: HarperCollins.
- Monton, Bradley** (2009). *Seeking God in Science: An Atheist Defends Intelligent Design*. Peterborough, ON: Broadview Press.
- Peacocke, Arthur** (2001). Welcoming the "Disguised Friend" - Darwinism and Divinity. In Robert Pennock, (red.), *Intelligent Design Creationism and Its Critics*. Cambridge, MA: MIT Press, 471–486.
- Peacocke, Arthur** (2004). *Evolution: The Disguised Friend of Faith?* West Conshohocken, PA: Templeton Press.
- Plantinga, Alvin** (2000). *Warranted Christian Belief*. New York: Oxford University Press.
- Plantinga, Alvin** (2012). *Where the Conflict Really Lies: Science, Religion, and Naturalism*. New York: Oxford University Press.
- Polkinghorne, John** (2004). The Inbuilt Potentiality of Creation. In William Dembski en Michael Ruse, (red.), *Debating Design: From Darwin to DNA*. Cambridge: Cambridge University Press, 246–260.
- Ratzsch, Del** (2003). Perceiving Design. In Manson, Neil (red.), *God and Design: The Teleological Argument and Modern Science*. Londen: Routledge, 124–144.
- Smedes, Taede** (2009). *God én Darwin: Geloof kan niet om evolutie heen*. Amsterdam: Nieuw Amsterdam.
- Van Till, Howard J.** (2001). The Creation: Intelligently Designed or Optimally Equipped? In Robert Pennock, (red.), *Intelligent Design Creationism and Its Critics*. Cambridge, MA: MIT Press, 487–512.
- Ward, Keith** (2004). Theistic Evolution. In William Dembski en Michael Ruse, (red.), *Debating Design: From Darwin to DNA*. Cambridge: Cambridge University Press, 261–274.